

YENİ ÖZCÜLÜK BİZE NE SAĞLAR? KRİPKE- PUTNAM ÖZCÜLÜĞÜNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Kevser KARACA ÇALIK*

ÖZ

Varlıkların ne olduklarını belirleyen, sahip olmaları zorunlu, içsel ve değişmez birtakım özellikleri olduğu görüşü özcülük olarak ifade edilir. Özcülük ve ona yaslanan bilimsel anlayış bir taraftan mekanik fiziğin gelişimi, diğer taraftan Darwin'ci evrim kuramı ile büyük ölçüde terk edilmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde ise özellikle Saul Kripke ve Hilary Putnam'ın modal mantık ve semantikten hareket eden çalışmaları ile özcülük yeniden gündeme gelmiş, onların fikirlerinden hareketle yeni özcü çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Kripke'nin nedensel gönderim kuramı özel adların gönderiminin katı göstericiler ile her mümkün dünyada sabitlendiğini söyleyerek zorunlu a posteriori önermeler olduğunu iddia eder. Bu fikrin birtakım cins adlara da genişletilebileceğini savunan Kripke bu yolla kuramsal özdeşlik ifadelerinin de olumsal değil zorunlu olduğunu savunur. Kripke ve Putnam'ın argümanlarının esası özdeşliğin zorunluluğu olarak ifade edilen bir modal mantık yasasına dayanır ki bu yasa, eğer doğru bir özdeşlik ifadesi kurulmuş ise bunun zorunlu olduğunu söyler. Bu bakımdan yeni özcülük özün tesisi ile ilgili bir şey söylememekte salt biçimsel bir mahiyet taşımaktadır. Bu salt biçimsel özcülük gözlemlenebilir nitelikler ile özün nasıl ilişkilendiğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte yeni özcülük bilimsel faaliyetin hedefine deneyimle keşfedilebilecek zorunlu bir öz fikrini koyarak bilimsel faaliyetin sürdürülmesi için bir odak belirlemiş olmaktadır. Bu bakımdan denilebilir ki yeni özcülük Kant'ın akıl idelerine yüklemiş olduğu muhayyel odak -focus imaginarius- işlevini üstlenecek bir öz anlayışını mümkün dünyalar semantiğinden hareketle dil düzeyinde yeniden tesis etmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: özcülük, zorunlu a posteriori, modal mantık, doğal türler, focus imaginarius.

WHAT DOES NEW ESSENTIALISM OFFER US? AN ASSESSMENT OF KRIPKE-PUTNAM ESSENTIALISM

ABSTRACT

The view that entities have certain essential and unchanging properties that determine what they are is known as essentialism. However, with the development of mechanical physics and Darwinian evolutionary theory essentialism has been largely abandoned. Yet by the 1970s, essentialism had returned to focus, particularly through the work of Saul Kripke and Hilary Putnam, which drew on modal logic and semantics. New essentialist studies began to emerge based on their work. Kripke's causal theory of reference asserts that the reference of proper names is fixed in every possible world by rigid designators, and hence claims that there are necessary a posteriori propositions. Arguing that this idea can be extended to certain generic names, Kripke maintains that theoretical identity statements are also necessary, not contingent. The basis of Kripke and Putnam's arguments rests on a modal logic law known as the necessity of identity, which states that if a true identity statement is established, it is necessary. In this respect, new essentialism is purely formal in nature and does not say anything about how observable qualities relate to essence. Nevertheless, new essentialism establishes a focus for the continuation of scientific activity by placing at its core the idea of an essence that can be discovered through experience. In this respect, it can be said that new essentialism attempts to reestablish, at the level of language and based on the semantics of possible worlds, an understanding of essence that will assume the function of the focus imaginarius that Kant attributed to his ideas of reason.

Keywords: essentialism, necessary a posteriori, modal logic, natural kinds, focus imaginarius.

* Doktora Adayı, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.

E-posta: kevserkaraca@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8789-0477, İstanbul/Türkiye.

Özcülük nesnelere atfedilen özelliklerin özsel ve ilineksel olarak ayrıldığı iddiasına dayanır. Buna göre bir nesnenin özsel bir özelliği onun sahip olması zorunlu bir özelliğidir, ilineksel bir özellik ise nesnenin sahip olması zorunlu olmayan bir özelliğidir. Şeylerin en azından bazı özelliklerinin özsel olduğunu savunan görüş ise özcülük olarak adlandırılır. Özcülük farklı boyutlarda ele alınabilir; bunlardan biri herhangi bir tikelin özünü oluşturan özellik(ler)in yani bireysel özün ne olduğunu ele alırken bir diğer özcülük biçimi ise tikellerin altında sınıflandırıldığı türlerin özsel bazı özellikleri olduğunu ifade eder. Herhangi bir bilimsel faaliyet bir sınıflandırma üzerinden yürütülür; tikeller belli türlere ayrılır ve bir bilim dalında o alanla ilgili türe ilişkin kuramlar geliştirir. Burada karşımıza çıkan sorulardan biri bu sınıflandırmalarda başvurulan türlerin uzlaşım kavramları mı olduğu, yoksa insan eylemlerinden bağımsız bir gerçekliği olup olmadığıdır. Buna bağlı olarak doğal tür kavramı ile insan eylemleri ya da ilgilerinden ziyade doğal dünyanın yapısını yansıttığı düşünülen bir grupta kastedilir.¹

308

Aristotelesçi gelenekte doğal türler ebedidir, insan eylemlerinden bağımsız olup bu türlerin özleri tür üyelerinin oldukları şey olmasını sağlar. Doğal tür mensupları kendi içlerinde değişim ve direnç ilkelerine sahiptir, bu ilkeler yani özler onların hem oldukları şey olmasını sağlar hem de onların doğadaki rolünü belirler.² Nesnelere sahip oldukları özler dolayısıyla bir takım içsel kapasitelere ve eğilimlere sahiptirler ve onların oldukları gibi olması bu için özellikler dolayısıyla mümkündür. Bilimsel faaliyet de bu değişmez türlerin özlerinin araştırılıp bir tanımda açığa çıkarılması ile yürütülür. Ancak bu bilimsel anlayış bir taraftan mekanik fiziğin gelişmesi ile diğer taraftan evrim teorisi ile devre dışı bırakılmıştır. Mekanik fizik nesnelere içsel kapasiteleri ve eğilimleri olduğunu reddeder, onların hareketlerinin ilkesini dışarıdan maruz kaldıkları etkiler ile açıklar. Diğer taraftan evrim teorisi biyolojide değişmez ebedi türler anlayışını devre dışı bırakmıştır. Bu arka planda özcü bir anlayışla bilim yapılması terk edilmiş, türler ve onlara ilişkin sınıflandırmalar da genel olarak uzlaşım üzerinden anlaşılmağa başlanmıştır.

1970'lerden itibaren özellikle Saul Kripke ve Hilary Putnam'ın çalışmaları ile modal mantık ve semantik üzerinden yeniden bir özcülüğün imkânı gündeme

¹ Alexander Bird ve Emma Tobin, *Natural Kinds*, Spring 2023, ed. Edward N. Zalta ve Uri Nodelman (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023), <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/natural-kinds/>.

² B. D. Ellis, *The Philosophy of Nature: a Guide to the New Essentialism* (McGill-Queen's University Press, 2002), 10.

gelmiş, buna bağlı olarak yeni bir tür metafizik yapmanın imkanından bahsedilmeye başlanmıştır. Bu makalede Kripke-Putnam özcülüğü ele alınarak bu özcülüğün özellikle de bilim anlayışı ile ilgili olarak ne gibi bir imkân sağladığı, katkısının ne olduğu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Bunun için öncelikle özcülüğün tarihsel seyri üzerinde durulacak, ardından semantikten özcülüğe giden yolu anlayabilmek için adların nesnelere nasıl tuttuklarına ilişkin farklı gönderim kuramları ele alınacak ve Kripke'nin bunlara yönelik eleştirileri üzerinde durulacaktır. Ardından Kripke ile anılan nedensel gönderim kuramı ele alınacak ve buradan hareketle geliştirilen Kripke-Putnam'cı özcülüğü açıklanacaktır. Bu süreci takip ettikten sonra Kripke-Putnam özcülüğünün ne türden bir özcülük olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Özcülüğün tarihsel arka planı

Aristoteles bugün öz olarak kullandığımız kavram için Yunanca *to ti ên einai* "bir şeyi o şey yapan şey" (*Lat. essentia*) ifadesini kullanır. Aynı zamanda bir şeye kendisi bakımından ait olan şeyin ona özünde ait olduğunu söyler.³ Mantık eserlerinde ise özü tanım mefhumu ile ilişkilendirerek tanımın özü veren bir açıklama olduğunu ifade eder. Aristoteles için tanımlar şeylerin tanımlarıdır, kelimelerin değil. Kaplan tanımı "kaplan" teriminin anlamını değil, kaplanın ne olduğunu bize söyler, dolayısıyla tanım bir şeyi kaplan yapan şeyi yani kaplan olmanın özünü ifade eder.⁴ Aristotelesçi görüşe göre, öz hem bir şeyin özelliklerini temellendirir onu ne ise o yapar, hem de onu sınıflandırmak için temel sağlar.

Aristoteles'e göre bilgi (*Yun. episteme*) nedenlerin bilgisidir. Bir şeyin nedenini, bu nedenin onun nedeni olduğunu ve bunun başka türlü olamayacağını bildiğimizde bilimsel bilgiye sahip oluruz.⁵ Bilgi, nesnenin "kendisi olmak bakımından" ona ait olan doğrunun nedenini açıklamalıdır. Dolayısıyla bilgi bize özün bilgisini vermelidir. İlk öncüllerden burhan yoluyla araştırma nesnesinin kendisi olmak bakımından ona ait olan tümel doğrulara ulaşılır.⁶ Bilimsel

³ Aristotle, *Aristotle's Prior and Posterior Analytics: A Revised Text*, çev. W. D. Ross (Clarendon Press, 1957), 517.

⁴ S. Marc Cohen ve C. D. C. Reeve, "Aristotle's Metaphysics", içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Winter 2021, ed. Edward N. Zalta (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2021), <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/aristotle-metaphysics/>.

⁵ Aristotle, *Aristotelous Analitika*, 507.

⁶ Aristotle, *Aristotelous Analitika*, 517.

araştırmanın amacı ise zorunlu ilk öncüllere ve araştırma nesnesinin özüne dair bilgiye dayanan hiyerarşik bir kavramlar ve önermeler sistemine erişmektir.

Aristoteles ve onu takip eden gelenek için insan melekeleri doğayı kavrayabilecek, tözlerin özünü ayırt edebilecek yapıdadır. Bu nedenle Aristotelesçi gelenekte doğa felsefesinde de kesin burhani bilgi mümkün görülmüştür. Ancak daha sonra deneysel bilimin kuvvet kazanması ile dünya deneyiminde kesin öncüllerden bahsetmek, belirli bir deney ile tümel önerme arasında kesin bir ilişki kurmak sorgulanır hale gelmiştir, bununla birlikte öz fikri de yara almıştır. Nitekim bu geleneğe karşı çıkan önemli düşünürlerden biri olan Locke eleştirilerini Aristotelesçi öz anlayışına karşı çıkararak geliştirmiştir.

Locke gerçek öz ve nominal öz şeklinde bir ayırım yapar. Locke için bir şeyi o şey yapan onun gerçek özüdür. Locke gerçek özü “şeylerin keşfedilebilir niteliklerinin bağlı olduğu gerçek içsel, ancak -tözler için- genellikle bilinmeyen yapısı” olarak tanımlar.⁷ Bu bakımdan gerçek öz fiziksel tözler söz konusu olduğunda nesnenin gözlemlenebilir niteliklerinin altında yatan şeydir. Buna karşıt olarak nominal öz ise nesnelerin ortak birtakım nitelikler paylaştığını fark ettiğimizde bizim oluşturduğumuz soyut bir ideadır.⁸ Locke tür ve cins terimlerinin anlamlarının soyut idealar olduğunu düşünür; biz adları bir takım soyut idealarla ilişkilendiririz ve şeyleri de bu adların altına onlarla uyumlu olma koşuluna bağlı olarak toplar, sınıflandırırız.⁹ Ancak gerçek özlere ilişkin bir ideamız yoktur ve dolayısıyla tür terimleri nominal özlere gönderimde bulunmaktadır. Nominal özlere ise insan seçimleri ile oluşurlar; her ne kadar doğa bize birtakım benzerlikler sunsa da türler “müdrikenin bir işçiliği”dir.¹⁰

Locke’un ayırımının bir doğal tür realizmine izin verip vermediği ise hala tartışma konusudur.¹¹ Locke bir taraftan nominal özün gerçek özden, yani “doğal şeylerin duyumsanamayan kısımlarının gerçek ama bilinmeyen yapısından aktığını”¹² ve doğada “gerçek ayrımlar ve farklılıklar olduğunu”¹³ söyleyerek bir tür doğal tür realizmine kapı açmaktadır. Diğer taraftan gerçek özün ideasına

⁷ John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. P. H. Nidditch (Clarendon, 1975), 417.

⁸ Jan-Erik Jones, “Locke on Real Essence”, içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer 2023, ed. Edward N. Zalta ve Uri Nodelman (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023), <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/real-essence/>.

⁹ Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, 417.

¹⁰ Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, 415.

¹¹ Jones, “Locke on Real Essence”.

¹² Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, 418.

¹³ Jones, “Locke on Real Essence”.

sahip olmadığımızda ısrar ederek doğadaki hangi gerçek benzerliklerin aynı türe ait olmak için yeterli olacağı noktasında yine bizim karar vermemiz gerektiğini söyler. Ancak gerçek özlerin bilinmezliğini mutlak bir engel olarak görüp görmediği tartışmalıdır. Bu bilinmezliği insan melekelerindeki zayıflığa, cisimlerin en küçük parçacıklarını ayırt edebilecek kadar keskin duyularımız olmayışına bağlaması aynı zamanda bu zayıflığın giderilmesi durumunda gerçek özlere ulaşılabilceği yorumuna da imkân tanımaktadır.¹⁴ Bugünkü bilimsel gelişmelerin buna imkân sağlayabileceği, en küçük parçacıklara ya da mikro-yapılara yönelik bilgimiz ile gerçek özlerden bahsedilebileceği fikri aşağıda görüleceği gibi yeni özcülük tartışmaları ile ilgili bir husustur.

2. Semantikten Özcülüğe

Özcülük anlayışı hem mekanik fiziğin güç kazanması sonucu bilim anlayışının değişmesi ile hem de klasik metafiziğin eleştirilmesi ile uzun süre felsefecilerin gündeminden düşmüştür. Bununla birlikte 1970'lerde mümkün dünyalar semantiği ve nedensel gönderim kuramı ile yeni bir tür özcülükten bahsetmek mümkün hale gelmiştir. Bu gelişmeyi anlamak için bu bölümde Kripke ve Putnam'ın savunduğu nedensel gönderim kuramını önceleyen farklı gönderim kuramları incelenecek, ardından Kripke'nin bunlara getirdiği eleştiri üzerinden nedensel gönderim kuramını geliştirmesi ele alınacaktır. Son olarak bu bölümde nedensel gönderim kuramındaki katı göstericilerin özel adlardan doğal türlere genişletilmesi ile ortaya çıkan yeni özcülük anlayışı tanıtılacaktır.

311

2.1. Millcilik

John Stuart Mill adları içlemsel anlamı (*İng. connotation*) olan ve olmayan adlar olarak ikiye ayırır.¹⁵ İçlemsel anlamı olmayan bir ad, ya bir özneye ya da bir niteliğe işaret eder. İçlemsel anlamı olan bir ad ise bir nesneye işaret ederken (*İng. denote*) aynı zamanda bir özelliği de ima eder. Mill'e göre John, Londra ya da İngiltere gibi adlar yalnızca bir özneye işaret eden adlardır; beyazlık, uzunluk, erdem gibi adlar ise yalnızca bir niteliğe işaret eder. Mill'e göre bu iki grup da içlemsel anlama sahip değildir yani işaret eder ancak anlam içermezler. Bununla

¹⁴ Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, 556.

¹⁵ John Stuart Mill, *A System of Logic Ratiocinative and Inductive*, ed. John Mercel Robson (University of Toronto press Routledge and K. Paul, 1973), 30-31.

birlikte beyaz, uzun, erdemli gibi adlar içlemsel anlama sahiptir. Beyaz sözcüğü, kar, kâğıt, deniz köpüğü vb. gibi tüm beyaz şeylere işaret eder.¹⁶

Mill'e göre bütün cins adlar içlemsel anlama sahiptir. Bu cins adlar belirsiz sayıda bireye işaret eden terimlerdir. Ancak bu terimler o bireylere belirli nitelikleri taşımaları koşuluyla uygulanabilirler. Örneğin insan teriminin bir bireye atfedilebilmesi için bedensellik, canlı yaşamı, rasyonellik ve belirli bir dış biçim şeklindeki niteliklerin o birey tarafından sağlanması gerekir.¹⁷ Ancak tüm niteliklere sahip olan şey insan olarak adlandırılır, bunlardan birinin dahi sağlanmaması durumunda o birey insan olarak adlandırılmaz.

Özel adlar ise Mill'e göre içlemsel anlama sahip değildir. Bireylere işaret eder ama o bireylere ait herhangi bir niteliği belirtmez ya da ima etmezler.¹⁸ Bir bireye ad koyulurken belli bir neden olması örneğin Kızılırmak'a o sırada kızıl görüldüğü için bu adın verilmiş olması bu adla bir niteliği çağrıştırmak ya da adın kullanımı için sağlanması gereken koşulları belirtmek için değildir. Kızılırmak'ın suyu artık mavi aksa da bu ad bu bireyi adlandırmaya devam eder. "Özel adlar nesnelere kendilerine iliştilir ve nesnenin herhangi bir niteliğinin devamına bağlı değildir."¹⁹

2.2. Betimselci gönderim kuramı

Yukarıda görüldüğü gibi Mill cins adların içlemsel anlamları olduğunu ve onların ancak ilgili niteliklerin toplamını sağlayan bireylere ad olabileceklerini, özel adların ise böyle bir anlama sahip olmadığını ve doğrudan adı oldukları bireye işaret ettiklerini düşünmektedir. Analitik felsefenin iki kurucu ismi Frege²⁰ ve Russell'in²¹ semantik kuramlarında ise Mill'den oldukça farklı bir görüş savunulmaktadır. İkisi arasında önemli farklar olmakla birlikte -Kripke'yi takip ederek- Frege-Russell görüşü olarak adlandırılabilir yaklaşımın temel özelliği betimselci gönderim kuramları olmalarıdır. Buna göre bir özel ad da en az cins adlar kadar betimleme içerir, özel ad aslında semantik olarak kısaltılmış

¹⁶ Mill, *A System of Logic*, 31.

¹⁷ Mill, *A System of Logic*, 31.

¹⁸ Mill, *A System of Logic*, 33.

¹⁹ Mill, *A System of Logic*, 33.

²⁰ Gottlob Frege, "On Sense and Reference", içinde *Translations From the Philosophical Writings of Gottlob Frege*, ed. P.T.Geach ve Max Black (Blackwell, 1952).

²¹ Bertrand Russell, "Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description", içinde *The Basic Writings of Bertrand Russell*, ed. Robert E. Egner ve Lester E. Denonn, Routledge classics (Routledge, 2010).

ya da gizlenmiş bir belirli betimleyici içeriğe denktir. Konuşmacının zihnindeki her bir ada dünyadaki belirli bir nesneyi benzersiz bir şekilde ayıran bir betimleyici içerik ilişmiş durumdadır. Bir özel adın başarılı bir kullanımı bu betimleyici içeriğin adın göndergesini eşsiz bir şekilde seçmesi ile mümkün olur. Eğer bu içerik belli bir nesneyi benzersiz bir şekilde seçemiyorsa bu gönderimin başarısızlığı anlamına gelir.

Betimleyici kuramların en büyük albenisi bir adın gönderimini belirleme meselesine Mill'in kuramına göre daha iyi bir şekilde cevap vermesidir.²² Mill'in görüşünde özel adların bir çağrışımı olmadığı iddia edilir ancak bu adların bir şeylere gönderme yapmak için nasıl kullanıldığı sorusu cevapsız kalmaktadır. Betimleyici gönderim kuramları ise bu soruya gönderimin o ad hakkındaki bilgimiz tarafından belirlendiği görüşü ile cevap verir. Bizim o ada ilişkin bildiklerimiz -Frege'nin anlamı ya da Russell'in belirli betimleyicisi- bu bildiklerimizi karşılayan biricik şey olarak o adın göndergesini belirler. Dolayısıyla adlar anlamları ya da betimleyici içerikleri aracılığıyla gönderimde bulunurlar. Bununla birlikte Kripke'nin betimleyici kurama getirdiği bir dizi eleştiri kuramın ciddi sorunlarla malul olduğunu göstermektedir.

2.3. Kripke'nin eleştirisi ve nedensel gönderim kuramı

Kripke'nin betimselci kuramlara karşı eleştirisi ad ile gönderimin belirlenmesi noktasında betimsel kuramların talep ya da iddialarına karşı geliştirdiği eleştirilerdir. Bu eleştirilerden bir kısmı adın betimleme kümesindeki niteliklerin bireyleri eşsiz bir şekilde seçme koşuluna karşıdır. Kripke bu seçme işlemi üzerinden iki eleştiri geliştirir. Bir tanesi bu betimleme kümesinin bir bireyi eşsiz bir şekilde seçmesinin onun gönderge olmasını sağlamak için yetersiz olduğu durumlar olduğunu göstermek şeklindedir.²³ Örneğin "Aritmetiğin tamamlanmamışlığını ispatlayan kişi Gödel'dir" dediğimizi düşünelim.²⁴ Ancak varsayalım ki aritmetiğin tamamlanmamışlığına dair meşhur ispatları yapan kişi aslında Gödel değil de onun bilinmeyen bir arkadaşı Schmidt olsun. Ama Gödel onun ispatını gizlice ele geçirip kendi adı ile

²² Betimleyici kuramların Frege'nin bilmecesine tatminkâr bir cevap vermeleri ve göndergesi olmayan terimleri içeren önermeleri ele almayı sağlaması gibi başka güçlü yanları da bulunmaktadır. Ancak makalemizle doğrudan ilgili olmadığı için burada ele almıyoruz.

²³ Saul A. Kripke, *Naming and Necessity* (Harvard Univ. Press, 1980), 83.

²⁴ Kripke, *Naming and Necessity*, 83-84.

yayınlanmış olsun. Bu durumda betimselci kurama göre Gödel diyerek aslında Schmidt'e gönderimde bulunmuş olursunuz çünkü betimsel içeriği eşsiz olarak sağlayan kişi Schmidt'tir. Kripke ise bu durumda dahi Gödel adı ile Schmidt'e değil de "gerçek" Gödel'e gönderimde bulunduğumuzu ifade eder.

Kripke'nin geliştirdiği bir diğer eleştiri ise eşsiz seçme koşulu üzerinden doğar. Betimsel kuramlar betimsel içerik bir nesneyi eşsiz bir şekilde seçmiyorsa bu adın gönderme yapmadığını söyler. Buna karşılık Kripke, bir ada ilişkin sunulan betimsel içerik bu eşsiz seçimi yapmakta başarısız olsa da gönderimin başarılı bir şekilde sağlanabildiğini savunmaktadır. Örneğin "Richard Feynman kimdir?" diye sorulacak olsa biri diyelim ki "Şu fizikçi adam canım" diye cevap verebilir. Açıktır ki sunulan bu betimsel içerik Richard Feynman'ı eşsiz olarak seçmemektedir. Bununla birlikte Kripke bu adın kullanımın Feynman'a gönderimde bulunmayı sağladığını ifade eder.

Bu eleştirilerin ardından Kripke daha sonra nedensel gönderim kuramı olarak da anılacak olan kendi görüşünü ifade eder. Buna göre bir bireye özel ad, bir ad koyma töreni ile verilir.²⁵ Diyelim bir bebek doğduğunda ailesi ona bir ad verir. Ondan bu ad ile başkalarına bahseder. Başka insanlar hayatı boyunca onunla tanışır ya da ondan bahsedildiğini duyar. Bu şekilde o ad koyma töreninden başlayan ve adı kullanan konuşmacıya ulaşan bir iletişim kanalı tesis edilmiş olur. Bu iletişim kanalı sayesinde konuşmacı o ada ilişkin -göndergesini eşsiz bir şekilde seçecek- yeterli betimsel içeriğe sahip olmasa dahi o adın sahibine başarılı bir şekilde gönderimde bulunabilmektedir. Geleneksel betimselci kuramlarda ada ilişkin konuşmacının zihnindeki betimsel içerik gönderimi belirlerken Kripke'nin görüşünde gönderimin belirlenmesi en baştan kamusal bir adlandırma töreni ile gerçekleşmektedir. İletişim kanalının kurulmasındaki kamusal gönderimin kendisine kadar geri gidebilecek nedensel bir zincirin tesis edilmesi anlamına gelmektedir.

2.4. Katı göstericiler ve zorunlu a posteriori

Kripke bir ad koyma töreni ile verildiğini söylediği özel adların katı göstericiler olduğunu söylemektedir. Kripke'nin tanımlamasına göre bir ad katı gösterici olduğunda bütün mümkün dünyalarda aynı nesneye işaret eder.²⁶ Kripke mümkün dünya ile aktüel dünyanın yanında gerçekliği olan, "teleskopa

²⁵ Kripke, *Naming and Necessity*, 91.

²⁶ Kripke, *Naming and Necessity*, 48.

bakılan” dünyaları değil, aktüel dünyanın karşı-olgusal durumlarını ifade eden koşulları verilmiş durumları kastetmektedir.²⁷ Bu nedenle aktüel dünyadan hareketle bir bireyden var olduğu her mümkün dünyada bahsetmek mümkündür. Şu hâlde, özel adlar katı gösterici olduklarından aktüel dünyada var olan biri, diyelim ki Aristoteles, onu betimlemek için kullanılan “Platon’un öğrencisi”, “İskender’in hocası”, “antikitenin büyük filozofu” gibi niteliklere sahip olmasa da tüm mümkün dünyalarda Aristoteles’ten başka kimse Aristoteles olamaz.

Kripke’nin katı gösterici görüşü, özdeşlik ifadeleri ile birlikte düşünüldüğünde ilginç sonuçlara yol açmaktadır. Ancak bundan bahsedebilmek için öncelikle Kripke’nin zorunluluk ile a priori’lik arasında yaptığı ayırmadan bahsetmek gerekir. Kripke Kant’tan itibaren zorunluluğu a priori ile ilişkilendiren gelenekten ayrılmakta ve bu kavramların sırasıyla metafiziğin ve epistemolojinin kavramları olduğunu, birbirlerinin yerine kullanılmalarının yanlış olduğunu savunmaktadır.²⁸ *A priori* deneyimden bağımsız olarak bilinebilen doğrular olarak epistemolojinin bir kavramı iken *zorunluluk* bir varlığın olduğu halden başka bir halde olup olmayabileceği ile ilgilidir. Mümkün dünyalar terminolojisi ile ifade edilecek olursa tüm mümkün dünyalarda başka türlü olamayacak durumlar zorunlu durumlardır. Burada bizim o varlığa ilişkin bilimiz zorunluluk kavramına ilişmez o nedenle zorunluluk metafiziğin kavramıdır.²⁹ Deneyimden bağımsız zorunlu doğrular olduğu gibi, ancak deneyimle bilgisine erişebileceğimiz, bu bakımdan *zorunlu ve a posteriori* doğrular da vardır.

Adlar arasındaki özdeşlik ifadelerine geri dönecek olursak, “Tully Çiçero’dur” ya da “Sabah Yıldızı Akşam Yıldızı’dır” gibi özdeşlik ifadelerinde her iki ad da katı gösterici olduğundan tüm mümkün dünyalarda aynı nesneye işaret etmekte, böylece bu özdeşlik ifadeleri zorunlu olmaktadır. Ancak Sabah Yıldızı’nın Akşam Yıldızı olduğu ya da Tully’nin Çiçero olduğu deneyimle keşfedilen özdeşlikler olduğundan biz zorunlu a posteriori doğrularla karşılaşmış oluyoruz. Venüs gezegenine bir kere Sabah Yıldızı adı verildikten sonra, ve ona başka birileri tarafından ya da başka bir zamanda Akşam Yıldızı adı verildikten sonra, yani bir kez bu özdeşlik kurulduktan sonra, hiçbir mümkün

²⁷ Kripke, *Naming and Necessity*, 44.

²⁸ Kripke, *Naming and Necessity*, 34.

²⁹ Kripke, *Naming and Necessity*, 36.

dünyada Sabah Yıldızı'nın Akşam Yıldızı olmadığı bir durum söz konusu olamaz.³⁰

Kripke katı gösterici kavramsallaştırmasından ve zorunlu a posteriori doğrular olduğunu özel adlar arası özdeşliklerle gösterdikten sonra görüşünü bir takım genel adlara doğru genişletmektedir. Bu minvalde Kripke çoğunlukla doğal tür terimleri ile kurulan bilimsel özdeşlik ifadeleri dediği ifadelerde de zorunlu a posteriori doğrular olduğunu savunmakta ve buradan yeni tür bir özcülüğün kapısını açmaktadır.

2.5. Kuramsal özdeşlik ifadeleri ve doğal tür özcülüğü

Yukarıda da anlatıldığı gibi Kripke katı göstericiler ve metafiziksel zorunluluk kavramlarından hareketle bazı özdeşliklerin zorunlu a posteriori oldukları görüşünü savunmuştu. Kripke bir sonraki hamlesinde bu görüşünü cins adların bir kümesine de genişletmiştir. Kripke "altın" gibi, "kaplan" gibi terimlerin, bir tanım kümesini sağlayan nitelikler bütünü anlamına gelmediğini, bu terimlerin "belirli bir türden şey" için kullanıldığını, bu bakımdan tıpkı özel ad gibi olduğunu savunur.³¹ Kripke "Altın atom numarası 79 olan elementtir", "Su H₂O'dur" ya da "Isı moleküllerin hareketidir" gibi kuramsal özdeşlik ifadelerini ele alır. Bunlar $C=T$ şeklinde özdeşlik ifadeleridir, burada C o türün yaygın adı iken T ise bize o türün teknik olarak ne olduğunu söyleyen kuramsal kimliğidir.³² Kripke bu şekildeki kuramsal özdeşliklerin olumsal değil zorunlu gerçekleri ifade ettiğini söylemektedir.³³ Kripke'nin argümanına göre bir kere doğru bir özdeşlik ifadesi kurulduktan sonra bu özdeşlik zorunlu bir özdeşliktir.

Kripke'nin vardığı sonuca Hilary Putnam ise yine o yıllarda yayımlanan *The Meaning of 'Meaning'* adlı makalesindeki İkiz Dünya deneyi ile

³⁰ Kripke'nin anlayışında mümkün dünyalardan aktüel dünyadan hareketle bahsederiz, mümkün dünyalardaki nesnelere kendi kullandığımız adlarla anarız. Bu nedenle bir mümkün dünyada Venüs'ün bu adlarla anılmaması sorun teşkil etmez

³¹ Kripke, *Naming and Necessity*, 118.

³² Bird ve Tobin, *Natural Kinds*.

³³ Kripke, *Naming and Necessity*, 99.

ulaşmaktadır.³⁴³⁵ İkiz Dünya deneyi şu şekilde ifade edilebilir:³⁶ Dünya ile gözlemlenebilir tüm yönlerden aynı olan bir gezegen olduğunu düşünelim, bu gezegeni de "İkiz Dünya" olarak adlandıralım. Her şeyin bu İkiz Dünya'da eşleniği olsun. İkiz Dünya'da İkiz Dünyalıların "su" olarak adlandırdıkları bir sıvı olsun. Bu sıvı dünyadaki sudan normal koşullar altında ayrılamıyor, tadı, kullanımı, kaynama derecesi dünyadaki su ile aynı olsun. Şimdi var sayalım ki Dünya'dan bir uzay gemisi İkiz Dünya'ya gitsin ve gemideki araştırmacılar burada "su" olarak adlandırılan sıvıyı incelemeye başlasın. Araştırmacılar bu sıvıyı incelediklerinde suyun zahiri tüm özelliklerini taşıyan bu sıvının tamamen farklı moleküllerden oluştuğunu keşfetsinler. Buna formül olarak XYZ diyelim. Putnam'ın iddiası her ne kadar sureta su benzeri özellikler taşısa da XYZ'nin su olmadığıdır. XYZ'yi su olmaktan alıkoyan şey ise onun mikro düzeyde H₂O'dan farklı oluşudur. Eğer bu doğru ise buradan şu sonucu çıkarabiliriz; ilk olarak suyun sureta özelliklerini taşımak su olmak için yeterli değildir, ikinci olarak ise bir şeyin su olabilmesi için H₂O moleküllerinden oluşması gereklidir.³⁷ Suyun doğası bir kez keşfedildiğinde onun bu doğaya sahip olmadığı bir mümkün dünya kabul edilemez.³⁸ Görüldüğü gibi her iki düşünür de tür olmayı belirleyen bir tür mikro-yapısal özellik olduğunu öne sürmektedir.³⁹

Kripke ve Putnam'ın yukarıda bahsettiğimiz çalışmaları ile mantık ve mümkün dünyalar semantiği üzerinden yeniden bir özcülük anlayışına kapı aralanmıştır. Doğal türlere ilişkin realist bir tavrın da yeniden güç kazanması bu çalışmalar sayesinde mümkün olmuştur. Kripke ve Putnam'ın eserlerinde yer aldığı haliyle bu yeni özcü tavrı kısaca bu şekilde ele aldıktan sonra bir sonraki bölümde Kripke-Putnam özcülüğünün ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturmaya yönelik bir değerlendirme yapacağız.

³⁴ Hilary Putnam, *The Meaning of "Meaning"*, 1975, <http://conservancy.umn.edu/handle/11299/185225>.

³⁵ Putnam anlamın zihinde olmadığını savunmuştur. Onun görüşü semantik dışsalcılık olarak da ifade edilir. Bu görüşlerini savunmak için İkiz Dünya deneyinin yanı sıra başka düşünce deneyleri de tasarlamıştır. Ancak biz Putnam'ın görüşlerini doğal tür özcülüğü ile ilişkisi içinde ele aldığımız için burada İkiz Dünya'daki su deneyi üzerinde durduk. Putnam'ın genel olarak semantik görüşleri için bkz. Erdoğan Boz, *Anlam Teorileri ve Hilary W. Putnam'ın Anlamsal Dışsalcılık Teorisi* (Gazi Kitabevi, 2024).

³⁶ Putnam, *The Meaning of "Meaning"*, 139-41.

³⁷ Bird ve Tobin, *Natural Kinds*.

³⁸ Putnam, *The Meaning of "Meaning"*, 150-51.

³⁹ Bird ve Tobin, *Natural Kinds*.

3. Kripke-Putnam Özcülüğünün Değerlendirilmesi

Locke her ne kadar niteliklerinin bağlı olduğu yapılar olarak gerçek özlerden bahsetmiş olsa da onun nominal özleri bir nesnenin bir tür üyesi olmasının şartlarını veren uzlaşımsal ve gözlemlenebilir bir nitelikler kümesidir. Kripke ve Putnam ise bir şeyin özünün gözlemlenebilir nitelikler kümesinden farklı olduğunu savunmaktadırlar. Kripke bir türde başlangıçta onu betimlemek için kullanılan tanımlayıcı işaretlerin o tür için özsel özellikler olmadığını düşünülebileceği örnekler kurar. Örneğin altın için onun sarı bir metal olduğu onun tanımlayıcı nitelikler kümesinin bir parçasıdır ama bu bir optik yanılsamadan ibaret olabilir. Yahut kaplan dört bacaklı sarı şeritli kürkü olan bir hayvan olarak tanımlanabilir ama bunlar da yine yanılsamalar olabilir. Biz bu yanılsamanın farkına vardığımızda sarı olmayan o nesneye altın demeyi, dört bacaklı olmayan o hayvana kaplan demeyi sürdürürüz.⁴⁰ Kısaca başlangıçta tür üyeliğini tespit etmek için kullanılan nitelikler o türün özsel niteliği değildir. Dahası dışsal özellikler ya da başlangıçta kullanılan niteliklere sahip olmak tür üyesi olmayı garanti altına dahi almaz. İkiz Dünya deneyini hatırlayacak olursak Putnam suyun görünen tüm özelliklerine sahip olsa da bir sıvının su olmasını bunların belirlemediğini savunmaktadır. Benzer şekilde Kripke başlangıçta kaplanları tanımlamak için kullandığımız dış işaretlere sahip olsalar bile incelendiğinde diyelim memeli dahi olmayan bir hayvan grubu gördüğümüzde bunlara kaplan demeyeceğimizi söyler. Peki eğer Putnam ve Kripke'nin iddia ettiği gibi bu nitelikler kümesi türün özünü vermiyorsa ne onun özünü veriyor? Burada türün özünü veren şey Kripke'nin ifadesi ile içsel bir yapı⁴¹ ya da Putnam'ın ifadesi ile mikro yapıdır. Bu içsel yapının ya da mikro yapının ne olduğunu belirleyen ise bilimdir.

Bu noktada bir türün gözlemlenebilir özellikler kümesinin türün özünü vermediği iddiası üzerinde biraz daha durmak istiyoruz. Putnam'ın deneyini hatırlayacak olursak İkiz Dünya'da XYZ su ile tüm gözlemlenebilir özelliklerini paylaşıyordu. Putnam'ın deneyinin başlangıç noktası böyle bir maddenin düşünülebilmesi üzerinden ilerliyordu. Ancak bilimin bu maddenin aslında H₂O değil de XYZ olduğunu keşfetmesi ile onun özü keşfedilmiş oluyordu. Kripke'nin örneklerinde de yukarıda da bahsedildiği gibi belli bir türle bütün gözlemlenir niteliklerini paylaşırsa da onlardan farklı bir iç yapıda olan bir varlık tespit edildiğinde onu türün üyesi olarak görmeyeceğimiz argümanı öne sürülüyordu.

⁴⁰ Kripke, *Naming and Necessity*, 120.

⁴¹ Kripke, *Naming and Necessity*, 121.

Bu noktada Kripke ve Putnam bir taraftan tür olmanın gerek şartını bir içsel yapı ya da mikro yapı sahibi olmaya bağlıyor, ancak verdikleri örneklerde bu mikro yapı gözlemlenebilir özellikler üzerinde bir etkiye sahip değil gibi görünüyor. Çünkü bir etkisi olması durumunda tür üyelerinin gözlemlenebilir özelliklerinin bu mikro yapı tarafından belirlenmesi beklenirdi. Ama argümanlarını farklı mikro yapılara sahip ancak aynı gözlemlenebilir özelliklere sahip örnekler üzerine kurmuş olmaları bu durumun aksini gösteriyor. Eğer durum böyle ise Kripke ya da Putnam'ın bir tür için akıllarında olan mikro yapı ya da içsel yapı bir öz olmaktan uzaklaşıyor. Buna itiraz ederek gözlemlenebilir özelliklerin ilk bakışta gayri-bilimsel olarak türün üyelerini betimlemek için kullanılan özelliklerden ibaret olduğunu, ancak türün özünü belirlemeye yetmeyeceklerini söyleyebiliriz. Nitekim Kripke'ye göre bu ilk baştaki özellikler kümesine ek olarak bilimsel çalışma ile tespit edilecek bir şey bize o türün özünü verecek, o tür üyelerinde olup onun benzerlerine olmayacak bazı özellikler sunacaktır. Ancak bu cevap bize sonradan -diyelim daha sofistike yöntemlerle tespit edilmiş niteliklerin- türün özünü vermek için neden daha ayrıcalıklı bir konumda olduğunu ya da özden neşet etmeyen niteliklerle özden neşet edenler arasındaki ayrımı nasıl yapacağımızı açıklamamaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla her iki düşünür için de türün özünü veren içsel yapı ortaya çıkan niteliklerin de müsebbibi olmak durumundadır ancak bu durumda niteliklerin de ortak öze işaret etmesi gerekir. Ne var ki verdikleri örnekler buna ters olmaktadır. Kanaatimizce argümanların kuruluşundaki bu problem Kripke-Putnam özcülüğünün öz ile ondan neşet etmesi beklenen niteliklerin ilişkisini ele almaktaki yetersizliğine işaret etmektedir. Bu ise bu özcülük anlayışının salt biçimsel bir mahiyet taşıması ile ilgili gibi görünmektedir.

Dikkat edilecek olursa Kripke'nin hem de Putnam'ın argümanının esası bir şeyin ne olduğu her nasılsa bir kere belirlendikten sonra onun başka türlü olmasının düşünülmemeyeceğidir. Bu fikir aslında Kripke'nin modal mantık çalışmaları ile ilgili bir sonuçla yakından ilişkilidir. Nicelemeli modal mantıkta özdeşliğin zorunluluğu diye anılan bu mantık yasasına ilişkin ispatı Kripke 1971'deki *Identity and Necessity* makalesinde vermiştir.⁴² Kısaca ifade etmek gerekirse özdeşliğin zorunluluğu şu şekilde ifade edilebilir:

$$\forall x\forall y (x=y \rightarrow \Box(x=y))$$

⁴² Saul A. Kripke, "Identity and Necessity", içinde *Philosophical Troubles*, Collected papers, v.1(Oxford University Press, 2011).

Tüm x 'ler ve tüm y 'ler için, eğer x y ile özdeş ise x 'in y ile özdeş olması zorunludur.

Adlandırma ve Zorunluluk'ta Kripke'nin türsel özdeşlik ifadelerinin zorunlu doğrular olduğuna dair verdiği örneklere baktığımızda bunların özdeşliğin zorunluluğu yasaının örneklemeleri olduğunu görürüz. Su H_2O ise yani H_2O ile özdeş ise bu özdeşlik zorunludur, ya da kaplanlık bir tür iç yapıya sahip olmak demek ise tüm mümkün dünyalarda ancak bu iç yapıya sahip olan şeyler kaplandılar vb. Burada suyun zorunlu olarak H_2O olduğu söylenmemekte ancak su eğer H_2O ise zorunlu olarak H_2O olduğu söylenmektedir. Bir başka ifade ile bir şeyin özüne dair bir şey söylenmemekte ancak onun bir ne'liği var ise bunun zorunlu olduğu söylenmektedir. (Aynı düşünüş biçimi Putnam'ın makalesinde de görülür.) Bu bakımdan denilebilir ki yeni özcülük içerikli bir özcülük sunmamakta, biçimsel bir özcülük sunmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi kuramsal özdeşlik ifadelerinde bir türün ya da kuramsal terimin ne olduğunu bize veren onun teknik/bilimsel tanımı olmaktadır. Bu anlamda yeni özcülük bize özü verecek olanın bilim olduğunu söylemektedir. Açıktır ki burada ampirik bilimler akıldadır ve bu durumda bilimsel önermeler yanlışlanabilir. Ancak Kripke ya da Putnam bunu zorunlu a posteriori bakımından sorun olarak görmez. Bir türü oluşturan bir iç yapıdan bahsederken Kripke yanlışla ihtimalinden bahseder. Kaplanlar için verdiği örnekte sınıflandırma yaparken birbiriyle ilgili, ama düşündüğümüz kadar ilgili olmayan iki kaplan türü varsa o zaman belki daha büyük bir biyolojik aile oluştururlar ya da eğer birbiriyle hiç ilgileri yoksa o zaman iki farklı tür kaplan vardır diyerek bilimsel sınıflandırmalardaki değişmelere iptallere yanılmalara da yer açmaktadır.⁴³ Kripke'nin özcülüğünün özdeşliğin zorunluluğundan ibaret olduğunu düşündüğümüzde, yani özü ifade eden önermenin doğruluğuna dair bir iddiası olmadığını, ancak önerme doğru ise zorunlu olduğunu söylediğini düşündüğümüzde bu anlaşılır bir tavır olmaktadır. Ancak bu noktada sormamız gereken soru bu tür bir özcülüğün bize ne sağladığıdır.

Kripke-Putnam özcülüğünün bize ne sağladığı sorusuna cevap vermek için Kant'ın bilimsel faaliyete eşlik eden akıl idealarına yönelik açıklamalarını hatırlamak faydalı olacaktır. Hatırlanacağı gibi Kant aklın saf akıl kavramlarına sahip olduğunu, bunlar aracılığıyla aklın düzenleyici bir rol oynadığını ifade eder. Kant aklın duyu yetisinden ve müdrikeden bağımsız olarak "belirli kavram ve

⁴³ Kripke, *Naming and Necessity*, 121.

ilkelerin kaynağı” olduğunu söyler.⁴⁴ Aklın ideaları olarak andığı bu ilkeler Kant’a göre Tanrı, ruh ve kozmos olmak üzere üç tane olup, kendileri hakkında hiçbir şekilde bilgi sahibi olamayacağımız ama tüm muhakeme sürecimizi mümkün kılan ilkeler olarak karşımıza çıkar. Aklın temel yasası birlik aramasıdır ve bu birlik arayışı bilimsel araştırmada önemli bir rol oynar. Bilimsel araştırma dünyanın tüm olaylarını nedensel yasalar altında toplayacak sistematik bir bütünlük arar. Buradaki nedensellik müdrikenin kategorisi olan nedenselliğin ötesinde tüm tikel olayların evrensel yasalara bağlı olarak ortaya çıkması anlamındadır.⁴⁵ Ancak ampirik yasaların gerçekten evrensel olduğu ilkesi deneyimle asla haklı çıkarılamaz yani bu bilinemez.⁴⁶ Bu durumda aklın ideaları devreye girer. Bunlar en büyük kaplamda en büyük birliği elde etme çabasında birer muhayyel odak (*focus imaginarius*) olarak iş görürler.⁴⁷ Bu ilkeler bir bilgi sağlamazlar, bilimsel faaliyet sonucunda ne bulacağımıza dair bir garanti vermezler ama araştırmalarımızı yönetirler.⁴⁸ Bunlar deneyimi kuran kurucu ilkeler değil, bilimsel faaliyete rehberlik eden düzenleyici ilkelerdir. Bu ilkelere bağlı olarak aklın bu en büyük bütünlüğü ve sistematikliği araması Kant’a göre insan yetileri ile bağlantılı olarak bitimsiz ancak kaçınılmaz bir görevdir, başka türlü bilim yapılması mümkün değildir.

321

Kant’a göre bilim sistematik olmalı, rasyonel ilkelere göre düzenlenmiş olmalı ve a priori olarak apodiktik bir kesinlikle bilinmelidir.⁴⁹ Kant bu anlayışı ile temelde sadece fiziği bir bilim olarak görmüş ancak onda böyle bir sentetik a priori zemin olabileceğini düşünmüştür. Kant’ın projesi sentetik a priorinin eleştirilmesi ile yarım kalmıştır, bugün doğa bilimlerinde a priori bir kesinlik arayışı söz konusu değildir. Ancak bununla birlikte Kripke’nin sunduğu “zorunlu a posteriori doğrular vardır” iddiası bilim için deneyimle keşfedilecek ancak zorunlu olduğu da söylenebilecek bir zemin sağlamayı vadetmektedir.

⁴⁴ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood, The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant (Cambridge University Press, 1998), 387 A299/B356.

⁴⁵ Garrath Williams, “Kant’s Account of Reason”, içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer 2024, ed. Edward N. Zalta ve Uri Nodelman (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2024), <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/kant-reason/>.

⁴⁶ Williams, “Kant’s Account of Reason”.

⁴⁷ Kant, *Critique of Pure Reason*, 591 A644/B672.

⁴⁸ Williams, “Kant’s Account of Reason”.

⁴⁹ Immanuel Kant, *Metaphysical Foundations of Natural Science*, çev. Michael Friedman, Cambridge Texts in the History of Philosophy (Cambridge University Press, 2004), 3-4.

Diğer taraftan her ne kadar Kant'ın bilim anlayışındaki a priori boyut elenmiş olsa da bilimlerin en büyük kapsamda ve sistematik bir şekilde yürütülmesi gerektiği anlayışı Kant sonrası anlayışta da bilimlerin birliği fikri ile tevarüs edilmiştir. Analitik felsefe geleneğinde uzun süre devam eden bilimlerin birliğini sağlamaya yönelik çalışmalara yönelik en ciddi engellerden biri Thomas Kuhn tarafından geliştirilen kuramların kıyas edilemezliği fikrine dayanır. Nitekim özellikle Putnam'ın İkiz Dünya deneyinin de yer aldığı makalesini yazması tam da bu tartışma bağlamında gerçekleşmiştir. Yukarıda anlatıldığı gibi Putnam bu düşünce deneyi ile betimlemelerin kaplamı belirlediği betimleyici gönderim kuramına saldırmaktadır. Ancak burada Putnam'ın hedefi sadece bir semantik kuram değil bu kurama yaslanarak savunulan bir bilim anlayışıdır.⁵⁰ Özellikle Thomas Kuhn ile ilişkilendirilen kuramların kıyas edilemezliği fikri gözlemlerin kuram yüklü olduğunu ve bir bilimsel kuram içinde kullanılan terimlerin anlamını kuram içinde kazandığını savunur. "Terimler anlamlarını kuram içinde o kuramın aksiyomlarını sağlayan betimleme kümeleri olarak kazanırlar" fikrinin bir sonucu farklı kuramsal çerçevelerde aynı terimler kullanılsa bile bunların anlamı değiştiği için gönderimlerinin de değiştiği, bu nedenle de bu kuramların birbiri ile kıyas edilemeyeceği iddiası olmuştur. Bu fikir Putnam'ın o yıllarda savunduğu en iyi bilimsel kuramlarımızın bize gerçeklik hakkında doğru bilgiler verdiği, bir kuramsal çerçevenin yerini alan yeni çerçevenin doğruya yakınsadığı görüşünün tam karşısında durmaktadır. Putnam betimleyici gönderim kuramını reddedip "anlamlar kafada değildir"⁵¹ derken aslında bu tür bir bilimsel göreliliğe karşı çıkmakta, kuram değişimi olsa da terimlerin gönderimlerinin korunduğunu, bilimsel faaliyetin doğruya yaklaşması hususunda süreklilik olduğunu, bir diğer ifade ile Kant'ın koyduğu en kapsamlı sistematik bütünlük fikrini ve buna yaklaşmak için bitimsiz bir faaliyet olarak bilim anlayışını savunmaktadır.

Yukarıda Kripke-Putnam özcülüğünün temel iddiasının bilimler tarafından keşfedilecek bir kuramsal özdeşlik ifadesinin zorunluluğu olduğunu görmüştük. Bir diğer ifade ile bu bir tür için belirli bir özü öne sürmek yerine, o tür için bilimin tespit edeceği bir özdeşlik ifadesinin doğru olması durumunda tüm mümkün dünyalarda doğru olacağını söylemek demek idi. Ampirik bilimler için tüm deneyimi kuşatmak imkânsız olduğundan her zaman yeni bir özdeşliğin

⁵⁰ Helen Beebe ve Nigel Sabbarton-Leary, "Introduction", içinde *The Semantics and Metaphysics of Natural Kinds*, ed. Helen Beebe ve Nigel Sabbarton-Leary, Routledge Studies in Metaphysics (Routledge, 2010), 21.

⁵¹ Putnam, *The Meaning of "Meaning"*, 143.

kurulması, daha önce doğru kabul edilmiş olan özdeşlik ifadelerinin ampirik araştırmalar neticesinde yanlışlığını teslim edip araştırmaya devam etmek mümkündür. Kripke-Putnam özcülüğü bu noktada a posteriori ve biçimsel yapısı ile araştırma ufkunda yer alan ama ulaşılması hiçbir zaman garanti edilemeyecek bir öz fikri ile bilimsel faaliyete yönelik olumlu bir tavrı beslemekte ve bilimsel faaliyetin doğruya yakınsadığına dair itimadı arttırmak gibi bir işlev görmektedir. Buradan hareketle diyebiliriz ki Kripke-Putnam özcülüğünün bilim felsefesi tartışmalarındaki katkısı -Kant'ın zihnin yetileri ile akıl ideaları üzerinden bilimsel faaliyete yol gösterme işlevine benzer bir şekilde- semantikten yola çıkıp a posteriori keşfedilebilecek zorunlu doğruların var olduğunu ifade ederek, dil düzeyinde yeni bir *focus imaginarius* sunmasıdır.

4. Sonuç

Dil üzerinden ve mümkün dünyalar semantiğinden hareket eden Kripke-Putnam özcülüğü adlar üzerinden tutulması mümkün olan bir özün yeniden felsefi tartışmalarda gündeme girmesini sağlamıştır. Ancak bu bağlamda bu yeni özcülüğün Aristotelesçi anlayışta olduğu gibi bir özcülük olmadığına dikkat etmek gerekir. Öyle görünmektedir ki bu özcülük ancak bilimsel faaliyette düzenleyici olarak işlev gören, bilimsel faaliyetin ufkunda yer alan bir öze işaret etmektedir. Bu bakımdan her ne kadar biz yeniden özden bahsedebilir hale gelmiş olsak da Kripke-Putnam özcülüğünün Kant'çı bir ruha sahip olduğunu ve o sınırlar içinde kalmaya devam ettiğini gözden kaçırmamak gerekmektedir.

YENİ ÖZCÜLÜK BİZE NE SAĞLAR? KRİPKE-PUTNAM ÖZCÜLÜĞÜNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

WHAT DOES NEW ESSENTIALISM OFFER US? AN ASSESSMENT OF KRIPKE-PUTNAM ESSENTIALISM

Kevser KARACA ÇALIK

KAYNAKÇA

Aristotle. *Aristotle's Prior and Posterior Analytics : A Revised Text*. Çeviren W. D. Ross. Clarendon Press, 1957.

Beebee, Helen, ve Nigel Sabbarton-Leary. "Introduction". İçinde *The Semantics and Metaphysics of Natural Kinds*, 1. publ, editör Helen Beebee ve Nigel Sabbarton-Leary. Routledge Studies in Metaphysics 1. Routledge, 2010.

Bird, Alexander, ve Emma Tobin. *Natural Kinds*. Spring 2023. Editör Edward N. Zalta ve Uri Nodelman. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/natural-kinds/>.

Boz, Erdoğan. *Anlam Teorileri ve Hilary W. Putnam'ın Anlamsal Dışsalcılık Teorisi*. Gazi Kitabevi, 2024.

Cohen, S. Marc, ve C. D. C. Reeve. "Aristotle's Metaphysics". İçinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Winter 2021, editör Edward N. Zalta. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2021. <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/aristotle-metaphysics/>.

Ellis, B. D. *The Philosophy of Nature: a Guide to the New Essentialism*. McGill-Queen's University Press, 2002.

Frege, Gottlob. "On Sense and Reference". İçinde *Translations From the Philosophical Writings of Gottlob Frege*, editör P. T. Geach ve Max Black. Blackwell, 1952.

Jones, Jan-Erik. "Locke on Real Essence". İçinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer 2023, editör Edward N. Zalta ve Uri Nodelman. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/real-essence/>.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Çeviren Paul Guyer ve Allen W. Wood. The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant. Cambridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel. *Metaphysical Foundations of Natural Science*. Çeviren Michael Friedman. Cambridge Texts in the History of Philosophy. Cambridge University Press, 2004.

Kripke, Saul A. "Identity and Necessity". İçinde *Philosophical Troubles*. Collected papers, v. 1. Oxford University Press, 2011.

Kripke, Saul A. *Naming and Necessity*. Harvard Univ. Press, 1980.

Locke, John. *An Essay Concerning Human Understanding*. Editör P. H. Nidditch. Clarendon, 1975.

Mill, John Stuart. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive*. Editör John Merce Robson. University of Toronto press Routledge and K. Paul, 1973.

Putnam, Hilary. *The Meaning of "Meaning"*. 1975.
<http://conservancy.umn.edu/handle/11299/185225>.

Russell, Bertrand. "Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description". İçinde *The Basic Writings of Bertrand Russell*, editör Robert E. Egner ve Lester E. Denonn. Routledge classics. Routledge, 2010.

Williams, Garrath. "Kant's Account of Reason". İçinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer 2024, editör Edward N. Zalta ve Uri Nodelman. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2024.
<https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/kant-reason/>.

YENİ ÖZCÜLÜK BİZE NE SAĞLAR? KRİPKE-PUTNAM ÖZCÜLÜĞÜNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

WHAT DOES NEW ESSENTIALISM OFFER US? AN ASSESSMENT OF KRIPKE-PUTNAM ESSENTIALISM

Kevser KARACA ÇALIK